

*Национална библиотека
Републики Ингушетия им. Дж. Х. Яндиева*

Балаев Хъсан

БОЛАТА ДОГ

Национальная библиотека Республики Ингушетия
им. Дж. Х. Яндиева

Балаев Хъасан

Болата дог

с.п. Орджоникидзевское

2014 г.

~ 2 ~

Руководитель проекта

Ц. А. Газдиева

Редактор

Х. А. Накостоев

Верстка

А. Х. Хочубаров

Балаев, Хь. Болата дог / Хьасан Балаев: сб. стихов. – с.п.
Орджоникидзевское; НБРИ, 2014 – 56 с. Балаев, Х. Стальное сердце. – Инг.

Дешахьалхе

Балаев Хьасана цӀи хӀанз а шерра йовзаш яц вай республике. Цун стихаш йовзаш а цо стихаш язъелга ховш а дукха нах бац. Ер кинижка арахецаро, хетаргахьа, дикагла дӀавовзийтаргва из поэт поэзеца чам болаш болчарна, гӀалгӀай литература дезаш а довзаш а болчарна.

Хьасан ше Мужечара ва. Стихаш язъе из волавеннав ше шовзткъеи итт шерал тӀехваьлча. Цунна чӀоагла лоархӀаме хет гӀалгӀай къаман эхь-эздел, хоца гӀулакх кхувш йоагӀача тӀехьенна дӀадовзийтар, из царна дӀаломадар, из царна дукхадезадалиитар. Из лоархӀ цо ший стихай керттера декхар.

Хьасана яхачох, цун дог гӀоздоаккхаш хӀама да гӀалгӀай халхари пандарца локха йиши. Цхьабакъда, цун стихаш Ӏойийшачоа гургда, поэта дего безамца тӀаэцаш кхы а дуккха хӀамаш долга. Уж да даьхен Ӏалам, гӀалгӀай мехкарий эздел, кагийча наьха денал, боккхийча наьха иман, и. кх. дӀ. а.

Ер кинижка хьалхара кинижка да Балаев Хьасана.
Цхьабакъда, тӀехьара кинижка хургдац ер, Дала
аьннадале.

ГӀалгӀай литератураца хьашт мел долчунна
совгӀат хургда аьнна хет укх кинижках.

Глалг1ай кьонахий

Лоамашка лелача ломах тара ва хьо,
Хьунаг1ара лийг санна сиха ва хьо,
Наха юкье лелаш кадай ва хьо,
Хатар ийккхача новкьост ва хьо.

Лабтга оагаделча шек ма валалахь,
Ше из метга этгача цец ма валалахь.
Хьо тешалахь, Даьла низаца хиларах,
Лабтга беттаца, малхаца латгарах.

Хало т1акхаьчача гуча ма валалахь
Мискача наха, царна г1о делахь,
Боккхийча наьха сий 1а лораделахь,
Вахара хьисапе ц1ена хьо вахалахь.

Сий долча кьонахаша эзараш лоаттабаьб,
Яхь лораяьраш цунах боккхий баьб,
Гулакх, эздел, денал ма даккхийталахь,
Дала деннача рузкъан хам беллахь.

Тахан кхувш йоаг1ача вай т1ехьенна
Сийленца лоарх1аме уж имане хилба,

Кхетам лакхлोलба хьабкьал хьаэца,
Даьй, ноаной сий деш ялсмале яккха.

Х1ай, г1алг1ай кьонахий, хьамсара к1антий,
Турпалаш хинна вайцара кьоаной.
Дег чухьа хилийта цар лораде сий,
Йожийта мегаргьяц кертара кий.

Июнь, 2012

Малх

Дошох таралест хьо, Дала байта, ва тха малх.
Ма герга ба хьо, вай Дала хьожабь, ва можа малх.
Ма сийрда ба хьо, ва кьабга бола тха малх!
Ма б1айха ба хьо, ва Дала безбь, ва тха малх!
Хьа з1анараша деррига лаьтта д1алоац,
Уж д1а мел кхоачача й1овхал отг,
Хьа сердал мо ц1ена хилда уж дегаш!
Адам дахалда лаьтта, маьрша долаш!
Дала кхеллача дунен т1а нах маьрша болаш!

Йоаг1аргья из цхьа маьлха, кьабга луйре,
Сийрдадаргда ер доккха дуне.

Лаьтта мел дахача дерригача халкъашта
Маьлха з1анараша сийрдадоаккхаргда,
Дерригача халкъашта парг1ато оттаргья.

Малх, хьо ба из сигале лоаттаер,
Масса наьха вахар лоаттадер.
Хьо ца хилча хургдац лаьттара
Шийна езача йо1а дог хьастар,
Безам баар, вахар.

Ер дуне мел латт, Дала хьона низ лулба,
Бусалба адамашта шоайла деза амар лулда.
Малх, хьо безаг1чарех ларх1а безаш ба,
Цох сакхетам хила безаш адамаш да.
Сийленца, беркатаца, безамца нах бахалба!

Январь, 2012.

Гуйре

Ха хьат1акхаьча йоаг1а из гуйре,
Шийца белга шелал йолаш,

Масса адам сих а дале,
Бешамашка хул къахъегаш.

Догла ца дийлхача, блайхача малхо
Докъаду из хъаьна лаьтта,
Хьатла мел яьнна лаьттара буц
лажагъенна, йокъаенна латт.

Массанахъа хьунашка дла-схъа хъежача,
Хеталу, из ерзанъяьлча мо,
Гуйран хъекхача шийлача миho
лолега гланаш влаши хъекхаду.

Малхан йловхал клезигагла хул,
Жа-лул, доахан сакхувш хул,
лан кийчо еш беррига нах лел,
Йисте баьлча, парглата хул.

Лакхача сигале хьалхъажача
Гараглураш я глайтта йолхаш,
Влаши шоайла го деш кхайкхаш,
Блайхача мехка длакхача глерташ.

Хоза ха я из дошо гуйре.
Деррига адам фийла хиле,
Кийчдаь, нийсдаь х1ама д1адилле,
1а хьат1адарца кийчье к1ийле.

Октябрь, 2010.

Дега-безам

1уйренаш, сайренаш вайна йоаг1аргья,
Беттаца лир доагаш цхьа сайре хургья,
Из сайре кхачарга со хьежаш ва,
Сай езар кхачарца г1озваьнна хургва.

Дуне сийрдадоах цу хьа хозало,
Уйлаш керда йоах цу хьа имано,
Сона кхетам лу хьа хьабкьало,
Даиман 1а дегабезам хьалу.
Хьо йоаг1а 1уйре малхо кьоагаю,
Д1айода сайре боадано елхаю,
Хьо сога еча, со иразе хургва,
Хьоцарча вахарах дог тийша ва.

Ер вахар, лелар хала дац сона,
Сай дегабезамца хьоца ва со,
Дагалатташ яьккха ха йиц ма елахь,
Дезаденнача дега безам д1алелахь.
Вахаро-леларо со к1аьдваьвац,
Вайнаьха мехкарий сона бицлургбац,
Со везача йо1о со хувцарг ма вац,
Из хьа ца йоалайича со 1елургвац.
Укх к1айча дунен т1а хьо ца1 я са,
Вай кхеллача Даьла хам беш ва со.
Хьай деша да хила хьа аьттув хилба,
Сийленца, беркатаца вай дахалда!

Июнь, 2011

Сипсой-г1алера эздий нах

Сипсой-г1ала, Сипсой-г1ала,
Яьржа улл хьо шаьрача ара.
Сипсой-г1алерча къамай наха
Хала дац мерза баха.

Хьалхара денз Сипсой-г1ала,
Йовзаш я доккхача дунен т1а.

Юрта бахача дикача кьонахий
Хьалкхувча тӀехьено дергда сий.

Сипсой-гӀала, хьамсара гӀала,
Со хьалкхеваь, ва са гӀала,
Цу хьа баьцарча баьца тӀа
Ловзаш лийннав берий хана.

Сипсой-гӀала, ва са Наьначе,
ЦӀихеза ба хьа кхалнах,
Масса метте шоай хьинаре
Толамашца уйлаш кердайоах.

Сипсой-гӀалера кьона тӀехье
Лакхера толамаш доахаш я,
ДӀа мел кхаьчача хьалхале йоаккхаш,
Нийссача наькъаш тӀа латташ я.

Сипсой-гӀала, Сипсой-гӀала,
Даиман хьа цӀи латтийла,
ДӀаяргьяц хьо дег чура вӀалла
Дунен тӀа со мел вахача хана.

Январь, 2012

Хъастаца дагара дувцар

Со вахавар дагара дувца
Юрта йисте уллача хъаста
Сайрийна хи т1а ухача мехкарашца.
Гучаяргъярий-хьох езар царца.

Ведараш къегаш, борал тайжа,
Маьлхе лепа хоза зиза санна
Гаьнара яйра сона дега езар,
Сона ч1оаг1а тоам хилар.

Вай эзделах лоравала г1ерташ,
Эхь хетар сона. Б1арга ца вайташ,
Гонахьчарех даим хьелуш,
Т1акхаьчар со кхера ца луш.

Со б1аргавайча, из шекйаьлар,
Ц1аьхха болар а соцадир,
Аз аьлар: «Йоха ма йоха,
Пурам да сона йист хила».

Т1аккха шортта цо хоам бир,
Мегаш да хьона дош ала.

Аз аьлар: «Даьла раьза хилва,
Маьрша йоаг1ийла, ираз хилда!»

Д1ахайтар аз дагара уйла:
«Хьо йоацаш сона хала да
Дунен т1а ваха, лела, кьахьега,
Хьа безамца сай ираз леха».
Жоп делар цо шийна хетар:
«Дала аьннадале, со хьох кхийтар.
Иразе вахар вайца хилда,
Даим кьонал вайца хийла!»

Цу кьамаблах г1адваха,
Со д1авахар, 1адика йийца,
Сихаг1а кийчо в1ашт1ехьйаккха,
Саг ц1айоаг1а са кастта, аьнна.

Нускал доаг1а, нускал доаг1а,
Яхаш, бераша никь бийхкар,
Ловзар дергдий, яхаш, геттара
Цар шоай дегаш хьахайтар.

Нускал х1а-аьнна 1одоссаше,
Кагийча наха коа т1а го бир,

Фусамдас, лакха пандар, аьнна,
Кагийча наха ловзар доладир.

Сентябрь, 2011

Болата дог

Ма хьувза, дог са, ма хьувза,
Чур даьле саготдеш ма кхайка.
Ма хила сахьайза, ма хила,
Бухь чубаха г1айг1ане ма гойта.

Ма делха, са дог, ма делха.
Дунен т1ара 1а лайна уж балаш...
Дала ейтача 1уйрий
Хиннав со вай Даьла хам беш.

Болата дегаш дола г1алг1ай,
Дуненна д1абайза уж къонахий...
Лораде вай цар даьккха сий,
Т1атилла еза даьша лелаяь кий.

Хетац сона ц1аккха хана
Вай къамо из мела леладу,

Хана аьлча, масса хана
Даьша, ноаноша хьабкъал лу.

Декабрь, 2009

Хьада вахарцара безам

Дунен т1а мерза даьхадар вай,
Безам совбалар тешар вай,
Халоний дукьо кьардинзар вай,
Дика-во эттача д1акхоачар вай.

Бахьанца хьо б1арга ца гуш со виссача,
Сахьувзаш, саготдеш со хулар,
Дог диза вар со хьа безамца,
Дунен т1а со ваьхача уйлашца.

Ваха, кьахьега атта хиннадац,
Рузкъа а доацаш со висавац.
Хьаьнала кьахьийгар – из сийлахьа ва,
Дала из кьоастадаь маьлехьа да.

Цхьа 1аьржа сайре кхаьчар сога,
Ч1оаг1ача лазаро из лаьцар.

Массавар цун оарцаг1ваьккха
Из к1алхаръяккха со хъайзар.

Ма доккха дош да «1оажал» яхар,
Дунен т1а ваьха саг д1акхалхар,
Из лелаш я, массанега д1а-схъа кхоачаш,
Цхъанна сага х1ама кара доацаш.

Маьржа-я1, маьржа-я1 хъа, к1ай дуне,
Хьо дусаргда массе адамах!
Ма йоккхий хургъя из ц1ена яьхар,
Ший мараца, дезалца безамца яьхар.

Май, 2012

Нускал денача

Деррига 1алам сийрдадаьккха,
Ена б1аьсти хъаэттар.
Дувхар б1аьстенца кердадаьккха
Лоаман мехкарий 1окхаьчар.

Уж баьхкаб нускал денача,
Шерача аре улача юрта.

Тховсара хургда аьннача ловзарга
Шортта сакъерда, дагара дувца.

Беррига хъаьший г1адбахар,
Шо-шоай метте 1охайшар.
Т1аккха массавар дагаваьлар,
Цар тхъамада хъахаьржар.

Тхъамада хайра эггара маг1ахъа.
Из йистхилар новкъосташка,

Т1аккха аьлар 1о-хъал хъаьжа,
Къамаьл доладир мехкарашка.

В1аши могшал, хаттар дича,
Цун б1арг т1аэттар хозача йо1а,
Т1аккха аьлар фусам-наьнага:
«Саг лахал новкъоста», - аьнна.

Из волавелар зоахалол дувца
Фусам-нанас лаьхача йо1аца,
Ер новкъост ва дика саг, аьнна,
Укханна раьза йий хьо, хъанаьхк, аьнна.

Хозача йо 1о жоп юхадерзадир:
«Со раьза хургья сай даьша даьчоа».
Тоам цунах хиннача тхьамада аьлар:
«Баркал хьона, 1а сий дарах».

Йистхилар тхьамада новкъост,
Пурам дийха тхьамадагара:

«Лакха вайна пандар», - аьнна,
Из халхаваьлар, дог г1оздаьнна.

Иштта хоза са а кьийрда,
Лоаман мехкарий ц1абахар.
Ер д1адийрзад хоза, аьнна,
Сала 1а боккхий нах 1охайшар.

Сентябрь, 2009

Сомий беш

1ажий беш я вай даь-веший,
Укх шера ч1оаг1а из хьийкьай.

Ткъовронаш я соттаяьча кожорг ег1а,
Дукха къахъийга цо кечъяьй.

1ажаш хул цу чу тайп-тайпара,
Ший ханнахъа цо доал лоатгаду,
Бераш хул цу гонахъа кхесташ,
Шоашта 1аж кхачарга сатуvsаш.

Сомех йизза латт из вай беш,
Ший беркат вайга цо хъагойт.
Хъал-1ай т1ехвоалаш сага б1аргкхийтача,
Мишта доал ду 1а, яхаш, цар д1ахетт.

Дукха деша дезац хъаьнала къахъега,
Сага безамца деррига хъахул,
Цо къахъегаш дег1 ца кходарца,
Деррига рузкъа цох совдул.

Фусам-да воалл вай 1ажаш 1обоахаш,
Яьшкашка нийсбеш д1ачубехк,
Ший ханнахъа уж 1о ца баьхача,
Т1абоахккаше талхаш, уж 1олег

Яьшкаш мугларца ларма чу овгтаяь,
Берригача кхоачамца цо длакьовл,
Цлагларчар буаш, хьаьша-да веча,
Сагла хургдолаш цар длател.

Хьазилг-хьаст

Вай лоамашта юкье дукха шахьараш я.
Шоай беркате белгалонца уж ядаш я.
Эсса-чложе уллаш ше кьаьстга я,
Длахьежача, цун гонахьа хьуна лоамаш да.

Цу шахьаре баьха ух лоархламе кьонахий,
лоажал кхачарца уж кьаьста ба,
Цар йиса тлехье сий длахьош йа,
Хьаьнала кьахьегаш, Далла ламал еш йа.

Блаьшерашка бухдувлаш хьасташ цига латт,
Царех ца1 ба Хьазилг-хьаст, из сийле ба.
Тахан а бухбувлаш хоза беркат лу,
Из кьахьийга хьабаккхар са даь-нана я.

Мужече, Мужече! Дай баьха хозле!
Лоамашца тха дегаш ла сийрадоах.

Цу шахъаре кхийнача хоза мехкарашца
1а тха уйлаш кердайоах.

Май, 2013

Хъаьша ц1а

Б1аьшерашка денз вай г1алг1ашта
Юкье да дика 1адаташ,
Царех ца1 да хъаьша т1аэцар,
Хъаьша-ц1а ц1ена лоаттадар.

Вай къамо из ч1оаг1а лораду,
Хъаьший баьхкача, беа лелабу.
Хозаг1а мел дар царна б1аргадайта
Г1ерташ, массаза царна тоам бу.
Вайнаха массайолча хана
Хъаьший лоарх1аш, лакха лелабаьб.
Даар, малар, деза х1ама
Кьоададеш, шунца теркам баьб.

Нускал денача баьхкача хъаьшашта
Мехкарий тоаба д1ат1акхувл.
Сала1ар, безам в1аши буаш,
Уж шоай уйлашца парг1атабувл.

Тахан латт вайца из хоза г1улакх,
Боккхаг1чаргара вай масал ийцад,
Даим оолаш фусам-даьша:
«Живарий, вайна бехк ма хилийталаш».

«Хьаьший баьхкаб, хьаьший баьхкаб», –
Яхаш, берий оаз хьахоз.
Ц1аг1а дий шун да-нана, аьле,
Хьаьшаша берашка оал.

«Маьрша доаг1алда, маьрша доаг1алда», –
Яхаш, фусам-дай духьала болх,
Марх1а бетталуш, минот яьлча,
Чудовла, аьлий, ц1аг1а чубоах.

Апрель, 2013

Харцон никъ

Цу бирсача февраль бетта,
Лай уж чоалпаш елхача хана,
Хьийза, кхийста бера из бала,
Бицлургбоацаш цхьанна хана.

Кхаьчар ц1аьхха харцон бала,
Дерригача къаман духьала этта,
Цу дог ийшача, шийлача дийнахьа
Денал гойтар боккхийча наха.

Из бирса ди б1арга ма голда
Дала кхеллача цхьанна сага.
Цар 1обихьа хала никъ
Биц ма лулба наха.

Сибарег1а яьккха къиза ха
Язйойла къаманна маьлехьа йолаш.
Къоаношта нийсса лаьтга кхалнах
Бахалба тахан маьрша болаш.

Из бар бала халкъага кхаьча.
Гуча ца боалаш лайра из хало.
Йиц ма йойла массайолча хана,
Кхетадолда хьалкхувча наха.

Хала яр уж къиза ханаш,
Юртар ярта вала йиш йоацаш,
Моцал 1айша цар халонаш
Дагалаттийла йицлургйоацаш.

Дувца ваълча дийца варгвац,
Дагадехача вицвала йиш яц.
Даар-малар д1а-схъа декъаш,
Вужар-г1аттар ийша долаш.

Иштта 1азап дайна къам,
Духъала лаьтга, са ца эшадаь,
К1алвисачунга шоай са дехка
Хъожаш хиннаб, Дала низ бенна.

Вай кхувш йоаг1ача г1ехъенна
Ха дезаш да масса хана:
Г1алат, во дар д1адаккха,
Ца хилийта кхоаненга хъажа.

Февраль, 2011

1а

Хъакхаьчар из шийла 1а,
1алам латт тхъайсача мо.
Д1а-схъа хъежача к1ай хет лаьтга,
К1ай кисех таралесташ мо.

Бераш лел ч1оаг1а г1агдаха,
Гувна т1а даъле, соалозаш хехкаш,
Кхест уж, къар ца луш, г1оздаънна,
В1аши кхувсаш мажиргех ловзаш.

Хьалхъежача, хьу я белгалъяънна.
Хьокхаш хиннача ч1оаг1ача миho
Царех цхъайола ткъовро соттаяъ...
Г1айг1а еш санна хеталу цар.

Малх хул лечкъа, б1арга ца гойташ.
Денош лоацлу, бийсаш й1аъхлу.
Чарч хул къоарга толаш йоахаш,
Б1аъстенга кхаччалца ха яккха г1ерташ.

Хиш а доаг1а, 1и хьалъухаш,
Йистар-йистошка ша баъ хулаш,
Наъкъаш да шаъра, лувжаш,
Беррига нах лел лоралуш, хъежаш.

1а хул шийца хозле йолаш,
Цхъа сатийна, къаъга долаш.

Ціеча Іажах басилг тарлуш,
Уд уж бераш, кІабд а ца луш.

Декабрь, 2010.

Са Даьхе – ГІалгІай мохк

Кавказа хозагІча моттиге
Улл са Нана-ГІалгІайче.
Хьалхьежача – лакха лоамаш,
Гонахьа яда шаьра аренаш.

ГІалгІай лоаме я из къабстга,
Ший белгалонашца лерхІаме.
ГІалаш латт цига вай дай баьха,
Я уж тахан цхьа тамашне.

Хьамсара Даьхе, хьамсара Даьхе
Кердаянна, хувцалуш йоагІа,
Іа хьалкхею къона тІехье
Хьона гонахье лораш йоагІа.

Хьальеш лакхлуш гІишлош латт,
Наха къахьегаш яхь хьагойт.

Сийленца баъхача къонахашца,
Лерх1аш теркам совбалийта.

Зама я ший ханаца хувцалуш,
Ший наъкъаш шийца долаш.
Ханага хъежжа къонахий кхувш
Да из массанена гуш.

Хьо, са къона Г1алг1ай мохк,
1а тха г1алат мел дар тохк.
В1аший биа безам, тешар
Даргда из массаза кот.

Хьамсара Даъхе – г1алг1ай нах,
Мах ца белуш ба х1амах.
Тахан кхийнача кагийча наха
Яхь, сий, денал гойтарах.

Дай-мохк, маърша хьо бахалба,
Барт, низ ч1оаг1а вайца болаш.
Т1ем т1а къонгаша хъекха денал
Хьалкхувча т1ехьено вайна хьокхалда.

Февраль, 2011

Вайнаъха мехкарашита

Дунен т1а шо долаш оаха доккхал ду,
Шун хозача г1улакхий оаха сий ду,
Шо лелача наькъашта теркам бу,
Цудухъа шо лоарх1аш уйлаш ю.

Гаянара б1аргадайча дегача хоза хет,
Шо лелача хана из парг1ата хул,
Юххе шо хъат1акхаъчача из г1оздоал,
Д1адаха шо этгача из корзаг1доал.

Маълхаца сийрдаяънна 1уйре санна,
Дегача чура тха ц1енача уйлашца,
Дунен т1а шо дахалда могошалца,
Нийсархошца оаш мел йоаккхача хана.

Да шо тхона дагалатташ,
Шун имана тхо раъза долаш,
Оаш уйла-нигат ма хувцалаш,
Дезаденнача дегашта човнаш ма елаш.

Укх лаьтгара морзонаш шуца я тха,
Вай кхеллача Даълах вай тийша да,

Шуцара вахар тхона сийлахъ да,
Тхоай са дладала кийча да.

Сий долаш ваха – из атта дац,
Къаман хоза г1улакхаш дицдалихта йиш яц.
Дега чура безамца къонахий беца –
Цунца дувзаденна массадар хила деза.

Вайнаъха мехкарий сийдолаш ба,
Дала шоашта денна сабар долаш ба,
Цар сий деш кагий нах хилба,
Шоай къаман еза ц1и царца хийла.

Кердача шераца аз дакъала бувц,
Шоай дега чухъа мелдар дагарадувц!
Ираз, аьттув болаш уж бахалба,
Дунен т1а цар ха й1аьхий хийла.

Д1айха ахка

Хьат1акхаьчар д1айха ахка,
Бераш ч1оаг1а г1аддахар.
Даьга-наьнага: «Тхо чухийцад», -
Яхаш, геттара г1озбаьлар.

Кхоана г1оргда даъ-воша волча,
цига хоза гувнаш да.

Д1ахъежача маълха аърдашка
Дукха дажаш доахан да.

1ок1алваьнна гув т1ара воаг1аш,
Цига шаьрра моттиг я.
Кхесса йода бургац санна
Хьийдда доаг1аш Эс а да.

Цкъаза Эсо етгача шоко
Хийла саг а цецвоаккх,
Т1аккха, тайжа доаг1аш санна,
Ший талг1еш ч1оаг1а д1ахоахк.
Хьажал, хьажал, хьалла гаьна,
Лоаман бухь цига хьакъерд:
«Ванаг1а, бий-хьох Кер-лоам яхар», -
Ший вешийга цо д1ахетт.

Ха хьакхаьчар деша баха,
Бераш юртара ц1адаьхкар.
Школе баха беза, аьнна,
Уж сихха кийчбелар.

Школе бераш в1ашаг1кхийтача,
Дукха х1амаш цар дийцар.
«Дувцал, дувцал, мичахъа хиннад», -
Яхаш, дукха цецбийлар.

Х1аранена б1аргадайнарца
Уж шоайла дагабийлар,
Къаьст-къаьста дагардувца
Царна геттара хозахийтар.

Тхо дахадар даь-воша волча,
Лоаман юкье уллача юрта.
«Ц1и миштий», - аьнна аз хаьттача,
Мужече яхаш хиннай юрт.

Б1аьсти

Дала хъаенна ханаш йоаг1а
Шоай белгалонаш шоашца йолаш.
Царех ца1 я - б1аьстен ха,
Масса адам г1озадоалаш.

Кавказе б1аьсти хъакхаьчача
Деррига лоамаш сийрдадоал.

Іанна илла доккха лоа
ТІера дІадаьле паргІатдоал.

Шерача аре дадача лаьтгаша
Шоай гира мухь Іобоакх.
Тхьайса хиннача тоатолгаша,
Даша а даьше, никь хьабоаккх.

Сомий гаьнашта хул цох сердал,
Зизаш а техий, белгала йоал.
Іанна йиа цар из шелал,
ЙІовхал ярца тІера дІайоал.

Ера цо шийца дегашта гІозле,
Бераш лел уйлаш кердаяьнна,
Дохьденнача даькьача лаьтта тІа
Бургацах а ловзаш массаза.

Оалхазараш хул декаш чІоагІа,
ВІаши кхааш доахаш тара.
Лаьттара са мел доалла хІама
Массадар а дийнденнад.

Б1аьсте хул дега чура безамца,
Масса нахаца, ц1енача феца,
Енача б1аьстенца, мерзача уйлашца
Безачарца дагарадувцаш.

***

Хиннаб кьиза т1ом Маг1албике,
Духьала лавттаб вайнаьха к1антий.
Дийнахьа-бийсан шоай са дехка,
Т1ехьашка баьхаб моастаг1ий.

Сийлен г1ала – Маг1албик,
Латт хьо тахан хьалхарча метте.
Г1алг1ай кьонгаша даьккха сий –
Да из дерригача кьаман ц1ай.

Г1ала, г1ала Маг1албик,
Из вай г1алг1ай курале я.
Кавказе даьхача кьамашта юкье
Из вайна геттара сийлахьа я.

Маг1албике баьхача наьха
Тахан ч1оаг1а аьттув ба.

Бакъдар, нийсдар гуча а даьнна,
Яккха еза ц1и белгалъяьннай.

Хьо – тха г1ала, хьо – тха безам,
Майралца, деналца хьо лаьттай,
Бирса хиннача цу т1емаца
Т1ехьлен байракх хъаяьккхай.

Маг1албике – хьо тха хозле!
Хъа к1антий маьрша бахалба,
Хьалкхувш йолча вай т1ехьен
Даим дега чу латгийла.

Ер дуне дусаргда

Хетаю Шадиев Хьусена

Йодаш я вай таханара зама
Хаьхка йода говр санна.
Атта лийнавац со дунен т1а,
Ваьхав нахаца мерза, к1аьда.

Воаккхийвергва ц1ена ваьхар,
Хъаьналца дезал кхетабаь вар,

Дала енна ха сабарца яьккхар,
Ший моаршалца хам беш лийнар.

Т1ехъара зама, т1ехъара зама.
Наха шоай уйлаш кердайоах,
1амал ца еш яьккхачоа ха
Къемата денна 1азап хургда, йоах.

Сигале, лаьтта кхеллача Дала
Халкъа къахетам боссабаьб.
Далла 1амал еш яьккхачоа ха
Ялсмален никъ хъабаьккхаб.

Зама, зама, тха г1ийла зама,
Дукха балаш 1а д1акхихъар.
Цу хана баьхача дикача къонахаша
Хъаькълалца, сабарца сий лоаттадир.

Доккхал де деза дунен т1а вахарах,
Ший лайза ког хъаькълалца баьккхар.
Дезала юкъе бартаца ваьхар,
Адамашта юкъе тоаме ихар.

Ше хиннача бeсса Дуне хургда,
1оажал кхаъча саг д1аваргва.
Дусаргда цун деррига дикаш,
Маърша яхийла цун т1ехъе.

Хьамсара нана

Со ваъ са хьамсара нана,
Дац хьол дукхаг1а дезаш х1ама.
1а мел лайна уж халонаш
Язйойла хьона маълехъа йолаш.

Дунен т1а мел хинна й1овхал
Я хъа дегаца ювзаенна.
Г1алг1ай нана – я из белгала
Ший дега чурча безамца.

Доккха дош да нана яхар,
Атта хиннадац цун из вахар.
Бийса хьат1аеча набарах ийша,
Ди хьахилча эшараш нийсдаъ.

Хъаънала даар диа дезал
Хургба массаза кхетаме.

Д1а мел тийна цо из хъабкъал
Белгала даргда хьинаре.

Лазаро лаьца хьо к1алйисача,
Й1овхала сийг д1абайча,
Тохалу са дог чурдаьнна,
Ц1аьхха хул со чам д1абаьнна.

Набаро эшавий, со тхъайсача,
Г1анахъа кхело со 1ехаву.
Цо мел тийна мерза кхача
Хъалхашка латташ мо хеталу.

Дега йийзар я хьо, нана,
Дего къестаяьр я хьо, нана,
Дего лаьрх1ар я хьо, нана.
Къинт1ера ялалахь, со ваь са нана.

Наха юкьера безам

Ма доккха дош да «безам» яхар!
Безаме, мерза нахаца вахар.
Деррига дуне да безамца латташ.
Юкьера из д1абаьлча, гучадаргда балаш.

Къонахо а вахар безамца лоаттаду.
Бусалба динга диллача, из ч1оаг1а да.
Яхъ йолча кагийча наха тайпан сий ду –
Массайолча оаг1орахъа из керттера да.

Адамашта эшашбар безам ба,
Наха юкъе тарвалар хъаькъалца да,
Шоай мохк безар - къаман сий да,
Къаман сий лоаттадаьраш боккхий ба.

Саг дуне т1а ваьлча доккхал де деза,
Вахар, рузкъа цун хьожадаь да.
Наьна дог хъастар безамца да.
Безамца доацар харцахъа да.

Саго саг йоалаяр безамца да,
Безам совбалар цар тешал да.
В1аший т1ера хилар сабарца да.
Барт-цхьоаг1о хиларах рузкъа цигахъа да.

Дала мел кхелла халкъ безамца дах,
Из шелбелча г1улакхаш цар талх.
Безамо лоаттаду цар вахарий хъашт.
Ц1енача хено мо дикашца лоаттаю цар карт.

Габнара безам

Са езар, хьо сона габна ва я.
Хьо дага йоаллаш, хьо езаш ва...
Длакхача хьо йолча сона низткъала да
Дега чухъа хьо даиман латташ ва я.

Вай шиъ хьалкхийнар цхъа юрт я,
Цу лоаме из белгала я.
Берий замах хинна уйлаш
ВоккхагIа мел хула хувцалуш я.

Хоза ха яр из берий ха,
ЮхайоагIаргъяц из цIаккха а,
Цу халоний наькъа тIехваьнна,
Хьо лелача со дIакхоачаргва.

ХьатIайоагIаргъя из цхъа хоза ха,
Цхъана безам вай эцаш хургйола ха.
Яргъяц из дега чура вIалла дIа
Дунен тIа со мел вахача хана.

Вай вIашагIкхетар тешаме да,
БIаргаго геттара безам ба са.

Вай дезарца дего сона хъехам лу,
Гаьна хьо хилара сабар а лу.

Доагларгда из цхьа сийрда ди,
1а сона дош денна из белгала ди.
Хургда са дог чоагла г1оздаьнна,
Ваха а лела а чам мерзабаьнна.

Латтаргья хьона аз хьалпьяь г1ала,
Дийнахья-бийсан къахьегамца.
Даьла хам бергба хьо кхачарца,
Дунен т1ара безам 1а баларца.

Вайнаьха йо1

Малх хьалбаьлар лоамашта юкьера,
Къаьга 1уйре хьаэттар.
Лоаман босе улача шахьарера
Йоаг1аш яр из дега езар,

Ведараш ловзаеш, тайжача боларца.
Гаьнара б1арг са цох кхийтар,
Дагалатт из йовзачарна,
Цун хоза г1улакхаш довзачарна.

Хеталу сона цхъайолча хана:
«Ираз хургдий са цунца ваха?»
Дага чухъ латт са безамца.
Сабар лу сона дего хъехамца.

Г1алг1ай йо1 – хьо вайнаъха йо1!
Хьинар долаш сийдола йо1!
Лелача седкъах таралест хьо,
Б1аъстан зиза мо хоза я хьо.

Хъай лелар, яхар сийленца да хъа.
Рузкъа хинна хьо маъре еча,
Ираз долаш, маърша вай дахалда,
Гаргарча наха мут1ахъа хийла.

Къонахий хиннаб масса хана
Мехкарий сий лорадеш.
Иштта болча къонахашта
Теркам, лоарх1ам ч1оаг1а эш.

Хьалхале лелаеча сийлен кланта

Сийленца латт хьо, Г1алг1айче,
Онгушт яхача шахьаре.

Цига баьхача хьаьналча наьха
Баргбац ц1аккха баь из мах.

Цхьан хьалкхийнача нийсархошца
Хиннав къаьста белгалонца
Ше леладаьча укх дунен наькъашца
Лийнав, ваьхав из бокьонца.

Арахьа лийнача эскара юкье
Хьекхад хьаькьали майрали,
Халкъа волаш пайдане
Хьаяьккхай цо хьалхале.

Малх лоамара хьалбаьлча
З1анарашца къогаю Онгаште.
Малх мо ц1енача сердалонца
Кхейойла къона цо т1ехье.

Г1алг1ай къаманна хьалха латт
Цу юртару эздий клант,

Ший къамах дог лазаш
Дийнахъа, бийсан к1аьд ца луш.

Везача, воаккхача вай Дала
Кхетам лулба массанена.
Кхеваъча даъ, наъна сий а деш
Адам дахалда, массал деш.

Юнус-Бек, ва Юнус-Бек,
Къонахашта юкъе сийлахъ к1ант,
Дерригача дунен вайза к1ант,
Г1алг1ай къаманна эша к1ант.

Бусалба дино оолаш да -
Хъаьналча сискалца кхебаъраш,
Царца еза ц1и латгийла
Шоай т1ехъенашца дог делаш.

Сентябрь 2012

Эздий къонах

Вай даъхача чоалхана замалахъа
Лоаман юкъе иллача шахъара

Вахаш хиннав эздий къонах
Массанеца ваъхав мерза.

Цу ханарча сийдолча къонахаша
Наха юкъера белгалвоаккхаш,
Оалаш хиннад белгалваънначох:
Ший дег1 дизза ва из къонах.

Дика-во дена нах кхетаче,
Воаккхаш хиннав эггара маг1а.
Дала шийна кхетам бенна,
Жоп луш хиннад масса хана.

Г1алг1ай къамах хиннав къонах,
Лакхарча дег1ах нийсвенна волаш,
Вайнаъха барзкъаца дувхар долаш,
Вахар-лелар сийленца долаш.

Хатар ийккха моттиг нийсьелча,
Кхайкаш хиннаб цунга тоама
Масса х1ама бокъонца нийсдеш
Дийнахъ-бийсан дег1 ца кходеш.

Хъаьналча сискалца дезал кхебеш,
Ийлашца, нигаташца ц1ена волаш
Массанена дега чухъа латташ,
Ший кхеллача Даъла хам беш

Тахан бисача боккхийча нахах
Ба цун биса гаргала нах.
Цу моча къонахех масал долаш
Ба уж тахан доаккхал деш.

Кхувш йоаг1ача вай т1ехьенна
Дага хила деза масса хана
Масал эца дикача нахах
Сий даккха деза ший къаман.

Сентябрь, 2011

Эс

Лоамашта юкьера бух а дувлаш,
Ший талг1енаш бердах а етташ,
Доаг1а из Эс шийна никъ баьккха,
Масса а саг цецваьккха.

Догла делхаш йолча хана,
Хул из шерлуш, ларжалуш.
Духьалара хлама юстара кхоссаш,
Доагла из, бирса шокарца увгаш.

Ахкан замах йовхал эттача,
Деррига бераш Эса тла ух,
Дийнахьа сарралца лувчаш, ловзаш
Хул уж бераш кьар ца луш.
Доагла из Эс голаш етташ,
Цхьайолча метте кхесташ, хьувзаш.
Дахь цо лоамацара шийла фо,
Массанена беркат лу.

Саготделча, цунна бларакхьешаш,
Латташ дукха ха аз йоаккх,
Дагахьа хинна хала уйлаш
Цо дайихьий, парглатвоаккх.

Эс, Эс, ва тха Эс,
Хьо доацаш тхо мегаш дац,
Хьоца да вахар дувзаденна,
Хьо тхона цлаккха дицлургдац.

Декабрь, 2011

Къаман дешара ганза ц1а

Янда-наькъан Джамалда ц1ераг1а
Латташ да вай къаман сийдола ц1а,
Деша хьаухача з1амигача-боккхийча

Наьха беркатах хьал а диза.
Библиотека! Дешарий ганза ц1а!
Лакхлуш да денна хьа толамаш,
Дешара книжкех хьо сов диза
Наха кхетам 1а царца д1алуш.

Дешарца безам болча наха –
Къаьстга я хьо йоккха дегаг1оз,
Х1ана аьлча, укхаза хьабаьхка,
Дешарца цар шоашта сало1ам лох.

Къаман дешарий ганза-ц1а!
Ваццалца хьона со б1арахьеж:
Чур-чурваьлча гуш лостам ба,
Къаьга, сийрда хьо тхога хьеж!

Диза латт хьо кердача книжкех,
Латташ да уж шоай муг1арех нийса.

Вай хьалха хиннача йоазанхоша йита
Кхетамий ганз дешарашта хьайийла.

Цар дитачох хьабкъал а эцаш,
Хоз вайна тахан ека къона оазаш.
Живарий, к1антий-мехкарий,
Ка оаш д1а ма хецалаш, оал аз!

Кагирхой ух укхаза кхетам лакхбе,
Хул царца хьа болхлой дегаш дийле,
«Малаг1а? Фу эш?» – аьнна, хьатте,
Кхетам лу цар хьехаме.

Оал аз царга: «Маьрша дахалда!»
Шоай хьинар цар ца кходарах.
Хьалкхувш йолча вай т1ехьенна
Нийса кхетам лоаттабарах.

Март, 2013

Са наьна мотт

Г1алг1ай мотт, хьо дог да са,
Г1алг1ай къамах воландаь

Найна мотт, со хъайх ма ваккхалахъ,
Дунен т1ара безам д1амабаккхалахъ.

Хъамсара ба са ц1ена мотт,
Хьо бувцар варгва кот,
Хьо ца бувцачох со цецваргва,
Кхоана из дехкеваргва.

Моллаг1а къам метто лоаттаду,
Цун хозаг1а мел дар б1аргагу.
Деррига вахар меттаца да,
Сий доаккхар а ший мотт ба.

Ший мотт безар иманаца да,
Из бувцар сийлахъ да.
Вешта аьлча, хувцавала йиш яц,
Ше ваьнна моттиг д1ахеца йиш яц.

Вайцара къаьстача боккхийча наха
Лорабаьб мотт массе хана.
Бакъахъа мел дар вай меттаца
Довзийта деза хьалкхувча наха.

Денал, эздел меттаца гучадоал,
Беррига безам меттаца гучабоал.
Сий а беркат а метто дахь,
Массавар меттаца вах.

Ший мотт безар хиннав къонах
Массаза лаьттача замалахья.
Из бицбелча д1абоал безам,
Наха юкьера бола тешам.

Декабрь, 2011

Керда шу

Керда шу хьат1адоаг1а вайна
Деррига беркат шийца дахьаш,
Керда шу хьакхьачар вайна
Еррига хозле шийца яхьаш.

Боккхийча наьха магар долаш
Масса ноаной маьрша бахаш.
Кагий нах, мехкарий имане болаш,
Безарий дегаш-ийлаш хотташ.

Могаш боаџачарна моаршал луш,
Лаџттарча халкъашта машар бахъаш.

Вай т1ехъено иман лакхдеш,
Керда шу, хьо сийлахъ доаг1алда.

Дега дийзар бокъонца нийслуш,
Масса халкъан пайда бахъаш,
Бусалба уйлашца дегаш сомлуш,
Керда шу, хьо мерза доаг1алда.

Лаџттара къамаш в1аши дезаш,
Вайнаъха мехка кхетам лакхлуш.
Кхувш боаг1ачарна сабар оттош,
Керда шу, хьо иразе доаг1алда.

Казахстанера кхойтта шу

Эзара ийс б1аь шовзткъа диџлаг1ча
Дера из къиза шийла кхаъра,
Т1акхеллар из бахъан доаџаш,
Харџо йиџача Берии моастаг1аша.

«Х1ай, къонахий! Г1алг1ай нах!
Лорабелаш вай кхалнах!», -

Олаш хозар юкъ-юкъера,
Мухь а тохаш вайнаьха къонаха.

Накъа болхаш ц1ермашенаца
Б1аргадайнар лайнад халонца.
Т1а ма кхоачийла цхьан бахьанца.
Дуне латгалда нийса бокьонца.

Казахстанера цу шийлача мехка
Вай д1ахьекхар ч1оаг1ал, денал.
Даьла ший къахетамца волаш,
Массавар а кхетамца вуташ.

Лазаро лаьца саг д1аваьлча,
Г1ордаьча лаьттах к1оаг ца боакххалуш,
Да х1ама доацаш, лайх д1аволаш,
Яьккхар вай из къиза ха.

Сиха д1адаьлар из кхойтта шу,
Из 1азап диц ца лу.
Болата дегаш хинна ноаной
Ларх1а деза даьккха сий.

Болхаш-боаглаш саг б1аргавейча,
Хаттар хиннад: «Ц1а маца г1оргда?»
Дег чура ца йоала Даькъастане
Тахан я ч1оагла лоарх1аме.

Х1ай, кьонахий Г1алг1ай мохк!
Вай сий ца дой, эшаргба мохк.
Даха деза иманаца, барта.
Эшам ийшача хургда т1ехьа.

Январь 2014

Оскан-навкъан Суламбика хетаю

1оажало кьоаставаьча Суламбика,
Цунца масал долда кхувча т1ехьено.
Д1авовзийтар цо лаьттара халкъанна
Сабарца, деналца цун хьаькьало.

Шийлача эрсий мехка д1аваха,
Дала шийна енна говзал 1омаь,

Къаман а сий лакха лоаттадаъ,
Яккхар цо дунен т1а к1езига ха.

Балха цунца хинна нийсархоша
Вувц из тахан, доккхал деш.
Уж мо къонахий эша ма болба,
Маърша яхийда цар т1ехъенаш.

Эзара ийс б1аъ дезткъа шийттлаг1ча шера
Эттар таъзет къама аьрга.
Хала дар из д1акъастара.
Гаргарча наха нийсса вай эттар.
Лакхача сигала Даъла низаца
Фегара кемаца толам лакхбеш
Ший новкъосташка цо ховр 1омадеш
Хъекхар мехка къонахал.

Цо болх баъча вай эскаре
Масалца цар из керлавоах.
Цунца хинна г1улакхаш хъехаме
Мехкара наха ду1ашца вех.

Тахан ва из ший бакъдунен чухъ.
Дала къахетамца 1алашвойла

Масса г1алг1ай вай фусам чухъ
Дика къонахий эша ма болба.

Декабрь 2013

ЧУЛОАЦАМ

<i>Дешахълхе</i>	3
<i>ГалгIай кьонахий</i>	5
<i>Малх</i>	6
<i>Гуйре</i>	7
<i>Дега-безам</i>	9
<i>Сипсой-гIалера эздий нах</i>	10
<i>Хьастаца дагара дувцар</i>	12
<i>Болата дог</i>	14
<i>Хабда вахарцара безам</i>	15
<i>Нускал денача</i>	16
<i>Сомий беш</i>	18
<i>Хьазилг-хьаст</i>	20
<i>Хьабша цIа</i>	21
<i>Харцон никъ</i>	22
<i>Iа</i>	24
<i>Са Даьхе – ГIалгIай мохк</i>	26
<i>Вайнаьха мехкарашта</i>	28
<i>ДIайха ахка</i>	29
<i>БIаьсти</i>	31
<i>Хиннаб кьиза тIом МагIалбике</i>	33
<i>Ер дуне дусаргда</i>	34
<i>Хьамсара нана</i>	36
<i>Наха юкьера безам</i>	37
<i>Гаьнара безам</i>	39
<i>Вайнаьха йоI</i>	40
<i>Хьалхале лелаеча сийлен кIанта</i>	42
<i>Эздий кьонах</i>	43
<i>Эс</i>	45
<i>Къаман дешара ганза цIа</i>	47
<i>Са наьна мотт</i>	48
<i>Керда шу</i>	50
<i>Казахстанера кхойтта шу</i>	51
<i>Оскан-наькъан Суламбика хетаю</i>	53